

Da nam pri načrtovanju in izvajanju devetletke le ne gre preveč preprosto, se srečujemo tudi s kadrovskimi težavami. Težko je pri sestavljanju urnika, kajti skušamo zagotoviti, da bi imeli učenci čim manj prostih ur, t. im. »lukenj«, prav gotovo pa ni treba posebej omenjati, da nam vseskozi zmanjkuje denarju za ureditev prostorov, za opremo in za pomembne didaktične pripomočke.

Člani projektnega tima se zavedamo, da smo kot nekakšna vez med vsemi člani, ki imajo kakršnekoli stike z uvajanjem devetletke, najbolj pa vez med učenci, učitelji in starši. Zato sta trdnost vezi in uvajanja odvisna tudi od našega dela, od našega načrtovanja in volje, ki je za izvajanje potrebno.

Člani projektnega tima menimo, da je devetletka izziv za vse tiste, ki vidijo naprej, za tiste, ki so pripravljeni delati drugače, za tiste, ki so pripravljeni delati po meri otroka. Naše izkušnje so bogate in vsak dan korakamo novim naproti.

*Gusta Mirt, vodja projektnega tima
Osnovna šola Krmelj*

Marjeta Kepec

Zavod RS za šolstvo

OD UVAJANJA DO IZVAJANJA

Že na začetku ne morem mimo nekaterih izrazov, ki so se v teh treh letih zasidrali v našem besednjaku. To so: uvajanje in izvajanje programa devetletne osnovne šole ter šolski strokovni aktiv. Kaj razumemo pod temi izrazi?

Šolski strokovni aktiv (ŠSA) pomeni vse tiste ljudi, ki so kakorkoli povezani z izvajanjem devetletne osnovne šole.

To so učiteljice in vzgojiteljice, ki izvajajo program devetletne osnovne šole v prvem (drugem, tretjem) razredu, tiste učiteljice/vzgojiteljice, ki izvajajo jutranje varstvo in podaljšano bivanje, predstavnice šolske svetovalne službe, predstavniki vodstva šol.

Uvajanje pomeni čas pripravljavanja članov šolskega strokovnega aktiva na neposredno izvajanje dejavnosti v devetletni osnovni šoli.

To je do sedaj pomenilo po šest srečanj z vsakim šolskim strokovnim aktivom v šolskem letu, z začetkom v šolskem letu pred vstopom v devetletno osnovno šolo.

Izvajanje programa devetletne osnovne šole je obdobje, ko šola neposredno začne izvajati program, to je s čas od 1. septembra, ko v šolo vstopijo šestletniki ali se začne izvajati program v tretjem triletju s 7. razredom.

Uvajanje programa devetletne osnovne šole smo na naši enoti načrtovali na podlagi skupnih izhodišč, ki so bila prvo leto oblikovana z Opomnikom 1, naslednje leto

z Opomnikom 2 in nato z Opomnikom 3. Vendar smo vsako leto pustili nekaj prostora za ideje in potrebe članov šolskih strokovnih aktivov. Na delovnih srečanjih smo začeli s pogovori o strahovih, pomislekih, željah in potrebah posameznikov, ki se vključujejo v devetletno osnovno šolo. Čeprav se včasih zazdi, da je to nepotrebna dejavnost in stran vržen čas, se kasneje izkaže, da so prav te predstavitve in pogovori tisti, ki pokažejo specifično posameznih šol in nakažejo skupne potrebe. So dober kažipot vsem, ki organiziramo srečanja, pripravljamo nekatere vsebine, svetujemo, obenem pa tak zapis pozneje predstavlja dobro podlago za evalvacijo dela (npr. programa uvajanja). Pomembno pa je tudi zato, da si znotraj širših timov (npr. v regiji ZRSŠ OE Kranj) ali v ožjih timih (znotraj posamezne šole) lahko vsak posameznik najde svoje mesto, svojo vlogo in nalogo (kaj mora preštudirati sam, kdo mu lahko pomaga, kje se lahko skupaj učimo in dogovarjamo ...). Zato še zdaj potekajo srečanja šolskih strokovnih aktivov na dveh ravneh, in sicer: skupna srečanja vseh šol v uvajanju in srečanja po posameznih šolah. Skupna srečanja so večinoma tematsko naravnana glede na potrebo večine članov šolskih strokovnih aktivov in so opredeljena v Opomnikih. Te teme so v skladu z usmeritvami in didaktičnimi priporočili v učnih načrtih za devetletno osnovno šolo ter v skladu z usmeritvami kurikularnih komisij.

Na nivoju posameznih šol smo se dogovarjali o temah, ki so bile specifična potreba posamezne šole.

V treh letih nam še ni zmanjkalo vsebin za skupna srečanja. Srečanja vseh šolskih strokovnih aktivov so v obliki delavnic in predavanj predstavila kar precej temeljnih skupnih tem. Med temi temami naj omenimo značilnosti timskega dela, letno in tematsko načrtovanje ter učiteljevo pripravo na pouk, načrtovanje dela s starši, organizacijo časa in prostora v prvem triletju, načrtovanje svojega izobraževanja, načrtovanje dela v šolskem strokovnem aktivu, načrtovanje potreb po izobraževalni tehnologiji, po didaktičnih pripomočkih in materialu, opisno ocenjevanje, značilnosti šestletnika, vključevanje otrok s posebnimi potrebami, didaktično igro. Predvsem je na dober odmev naletel tisti čas, ki je bil namenjen izmenjavi izkušenj, zato je ta čas postal stalnica in bogastvo naših skupnih srečanj.

Srečanja na posameznih šolah so povečini krajša, naravnana na izbrano dejavnost ali reševanje primera, organizirajo pa se na pobudo članov šolskega strokovnega aktiva.

Ob izmenjavi izkušenj bi izpostavila bogastvo dejavnosti, ki so potekale po animacijah. Kaj se je dogajalo?

Na skupnem srečanju so člani šolskih strokovnih aktivov vseh šol skupaj izbrali cilje iz enega od učnih načrtov za prvi razred devetletne osnovne šole, ki jih je na naslednjem srečanju tim izvajalk (vzgojiteljica in učiteljica) ene šole praktično realiziral v razredu s šestletniki. Poudarek animacije je bil na tandemskem delu vzgojiteljice in učiteljice, pa čeprav so po animaciji potekale tudi druge dejavnosti. Šolski strokovni aktivii drugih šol so v tem času popolnoma samostojno na svoj način pripravili primer didaktične izvedbe istih ciljev samo v pisni obliki. Po izvedeni animaciji in po predstavitvi napisanih primerov možne izvedbe se je pokazala pestra paleta izvedbenih možnosti za uresničevanje istih ciljev. Naše dejavnosti pa so se nadaljevale tako, da smo razmišljali o vlogi posameznika v procesu učenja in poučevanja, ko dejavnosti v razredu ne izvaja samo en človek, pač pa sta dejavni dve strokovni osebi istočasno. Zdelo se nam je smiselno razmišljati o večji učinkovitosti dela, kar naj pomeni, da mora od takega pouka »imeti več« otrok – učenec in morata »imeti več« učiteljica/vzgojiteljica. Za otroka naj »več« pomeni zanimivejši pouk, pouk glede na njegov interes in sposobnosti, kar posredno pomeni tudi trajnejše in funkcionalno znanje. Za učiteljico/vzgojiteljico pa naj »več« pomeni pouk organizirati, biti pomočnik in usmerjevalec dejavnosti (kotički) ter ob tem imeti čas za opazovanje in spremljanje otrok, njihovega napredka ter na podlagi tega iskati možnosti za nadaljnje načrtovanje dela.

Za tako učinkovit pogovor po animacijah pa pouka učiteljice in vzgojiteljice niso spremljale le intuitivno.

Na enem od predhodnih srečanj smo namreč skupaj pripravili opazovalno listo, s pomočjo katere smo spremljali pouk. Animacijo smo spremljali s treh vidikov: s psihodinamičnega, z organizacijskotehničnega in didaktično-metodičnega vidika. Na podlagi evalvacije vseh treh vidikov smo prišli do idej za kvalitetnejše in učinkovitejše izvajanje pouka. Ob tem se je vedno izpostavilo vprašanje: Kakšno vlogo ima pri načrtovanju pouka vzgojiteljica in kakšno učiteljica? Neposredne izkušnje so pokazale, da je izrazita prednost vzgojiteljice v tem, da dobro pozna šestletnike, da dobro pozna pomen igre za otroke, da obvlada nekatere drugačne didaktične poti, ki niso tako tipične za šolo. Pogosto prav vzgojiteljica pokaže tisto pravo mero obremenitev učencev, pojasni in utemelji pomen proste igre med načrtovanimi dejavnostmi, izbere ustrezno igro za pridobivanje znanja ali spretnosti oziroma pokaže, kako z igro otroci lažje, učinkoviteje in hitreje prihajajo do novih spoznanj. Prednost učiteljice pa se je izkazala predvsem v tem, da bolje pozna učne načrte, da pozna šolski sistem in da ima izkušnje z uporabo učbenikov in delovnih zvezkov. Vsaka na svoj način pripomoreta k načrtovanju take izvedbe pouka (delovnega dne otroka), ki je kar najbolj primeren za šestletnika. Ob skupnem delu se je nič kolikokrat pokazalo, da sta obe v procesu nenadomestljivi, saj vsaka na svoj način prispevata k dobremu načrtu in izvajanju pouka.

Pokazalo se je tudi to, da bo potrebno pri načrtovanju šolskih tandemov (za izvedbo v prvem razredu) izredno paziti tudi na značajsko ujemanje obeh članic, če hočemo, da bo učinkovitost tandema kar največja. Kajti za uspešno delo tandema je zelo pomembno, da si člani znajo povedati tudi nestrinjanja, da spontano predlagajo izboljšave in popravke, skratka, da si zaupajo. To pa ni mogoče v timu, kjer vladajo strahovi, rangiranje in neujemanje.

Ob vsaki animaciji smo iskali podobnosti in razlike v načrtovani izvedbi posameznega šolskega strokovnega aktiva. Opredelili smo jo glede na uporabo različnih didaktičnih sredstev, glede na prostorske zmožnosti posamezne šole, glede ustreznosti razvojni stopnji otroka in glede metodično-didaktične izvedbe. Ob pogostem izpostavljanju didaktičnih sredstev in didaktičnih gradiv se je pokazala potreba po učinkovitem reševanju problemov v zvezi s tem. Predlagali smo ureditev didaktične shrambe, kjer so na voljo didaktična sredstva in pripomočki vsem strokovnim delavcem (učiteljice 1., 2. in 3. razreda, učiteljice oddelkov podaljšanega bivanja, vzgojiteljice, svetovalne delavke, ki delajo z otroki v razredu ali posebej). Taka shramba omogoča racionalizacijo dela vseh članov tima (izdelava iger in igrač), več ljudi je zainteresiranih za izdelavo posameznih iger, zato je didaktičnih iger in igrač ter pripomočkov vsako leto več.

V zadnjem letu uvajanja se je pokazalo, da je potrebno usmeriti tok skupnih dejavnosti tudi v delovanje šolskih strokovnih timov, tako ožjih po razredih kot tudi širših, ki zajemajo vso šolo. Zakaj? Razredni timi več ali manj dobro delujejo, saj so njihovi sestanki redni, učinkoviti in naravnani na takojšnje razreševanje nalog, predvsem na načrtovanje dejavnosti pouka, za načrtovanje dejavnosti ob pouku, za pripravo didaktičnih iger in pripomočkov ... Pogosto se delo in pretok informacij ustavita na tem nivoju. Potrebno bi bilo poskrbeti za pretok informacij najprej med neposrednimi izvajalci programa devetletne osnovne šole znotraj posameznega triletja, nato pa še širše po vertikali navzgor in navzdol. To pomeni predstaviti drug drugemu cilje, ciljem dodati vsebine, ki se smiselno nadgrajujejo po razredih, doreči različne obšolske dejavnosti in srečanja s starši, se temeljito pogovoriti o didaktično-metodičnih rešitvah pouka v posameznih razredih ter poiskati njihovo smiselno nadaljevanje ali nadgradnjo glede na starost učencev. Potrebno se je sproti pogovarjati o problemih, iskati ustrezne rešitve zanje, odpirati dileme in jih razčiščevati. V teh timih ni prioriteta delo posameznih razrednih timov, pač pa organizacija in delo znotraj šolskega tima, kjer pride do izraza učenje drug od drugega in kjer se izraziteje zrcalijo posamezni elementi skritega kurikulumu. Zelo dobro te dejavnosti opravljajo šolski strokovni aktiv, kjer je enakovreden član tudi šolski svetovalni delavec. Tako med člani raste zaupanje v timsko delo in sodelovanje, od katerega imajo korist vsi izvajalci.

V posameznih šolskih strokovnih aktivih pa je potrebno najti prostor in čas tudi za informiranje celotne šole o devetletki z vsemi njenimi posebnostmi. Predvsem strokovni delavci na šoli naj bodo poleg izobraževanj zunaj šole seznanjeni tudi z izkušnjami in ugotovitvami izvajalcev v devetletki (posebnosti otrok, posebnosti izvedbe pouka, didaktična igra kot metoda dela, starši, otroci s posebnimi potrebami ...). Le tako bo program devetletne osnovne šole imel možnost usidراتi se v misli ljudi in se kontinuirano izvajati do devetega razreda čim bolj skladno predvsem za otroke.

Po treh letih delovnih srečanj s šolskimi strokovnimi aktiv bi rada posebej poudarila vlogo šolskega svetovalnega delavca v njih. Izkušnje so pokazale, da je njegova vloga zelo pomembna. Najprej se je pokazala njegova vloga glede vodenja. Šolski strokovni aktiv namreč potrebuje dobrega vodjo, ki tim usmerja, spodbuja in vodi. Vodja naj ima v prvi vrsti širši pogled na delo šole in razreda, s svojim sodelovanjem naj pripomore k reševanju problemov. To pa šolski svetovalni delavci imajo. Na začetku so bile naloge šolskega svetovalnega delavca tudi vodenje dokumentacije v zvezi s sestanki šolskega strokovnega aktiva, zbiranje in predstavljanje nekaterih informacij o devetletni osnovni

šoli, zbiranje in oblikovanje internega kataloga didaktičnih pripomočkov in sredstev za uresničevanje ciljev iz učnega načrta, seznanjanje z literaturo na temo, ki je zanimala učitelje. Učinkovitost svetovalnega delavca v timu je največja tam, kjer se najde interes za sodelovanje med vsemi člani šolskega strokovnega aktiva tako pri vodstvu šole kot pri neposrednih izvajalcih programa, pri učiteljicah in vzgojiteljicah.

Pomen svetovalnega delavca kot koordinatorskega, tihega organizatorja, opazovalca in vodja se izraziteje pokaže v drugem in tretjem letu, ko šolski tim prvega triletja številčno raste z novimi učitelji. Takrat je prav on tisti, ki prevzame pobudo pri prenašanju znanj, izkušenj in idej med učitelji v prvem triletju ali širše z ene stopnje na drugo ali celo v druge šole. Svojo vlogo lahko kasneje dopolni tudi z delovanjem v programu mentorskih šol.

Med uvajanjem se je pokazalo, da je opisano ocenjevanje eno od področij, kjer lahko posamezna osemletna šola gradi temelj za učinkovito izvajanje programa devetletne osnovne šole že pred nameravanim preoblikovanjem.

Opisno ocenjevanje s svojimi temeljnimi dejavnostmi in usmeritvami ne zajema samo ožjega področja preverjanja in ocenjevanja, pač pa se navezuje na celoten proces pouka. Je zelo kompleksno področje, ki lahko povzroči nemalo težav, če se z osnovnimi rešitvami ne seznanimo postopno. Zato svetujemo vsem šolam, ki opisno še ne ocenjujejo, da se z dejavnostmi opisnega ocenjevanja spoprimejo čim prej in postopoma. Vsem (z modulom opisno ocenjevanje) usposobljenim učiteljem priporočamo, da se postopoma urijo v dejavnostih s področja opisnega ocenjevanja: to je v načinih opazovanja učenčevega napredka pri pouku, v možnostih za zapisovanje in spremljanje učenčevega napredka pri pouku, v zapisovanju komentarjev pod izdelke učencev, v urejanju učiteljevih zapiskov o otroku, v vodenju mape učenca (portfelj) ter v sestavljanju in zapisovanju opisne ocene za spričevalo. Le tako se bodo lahko učinkovito ukvarjali z vsemi metodično-didaktičnimi in vsebinskimi novostmi, ki jih prinaša devetletna osnovna šola.

Drugo področje, na katero bi v zvezi z uvajanjem in izvajanjem devetletne osnovne šole rada opozorila, je področje integriranega pouka. Integrirani pouk poznajo učiteljice že iz osemletne osnovne šole, našel pa je pot tudi v devetletno osnovno šolo. Otrok doživlja svet celostno, spoznava pa naj ga v največji možni meri s svojo aktivnostjo. V okviru te tematike priporočamo, da učitelji večkrat načrtujejo integrirane dneve pouka v timu s kolegicami in pri tem upoštevajo vse zakonitosti, ki veljajo za ta model pouka. Pomembno je, da skozi vse razvojne stopnje integriranega pouka poteka uresničevanje ciljev na vseh področjih otrokovega doživljanja.

Tretje področje je didaktična igra kot temeljna metoda dela v prvem triletju. Tudi ta metoda dela je že pred leti našla pot v naše osnovne šole. Mnoge učiteljice so že spoznale njene učinke na otrokovo znanje, na otrokovo vzdržljivost in koncentracijo ter jo učinkovito uporabile kot motivacijo. Priporočamo, da se že v programu osemletne osnovne šole čim pogosteje uporabi didaktična igra kot metoda pouka, in to v različnih fazah pouka, tudi za obravnavo in ocenjevanje.

V prvem razredu so se uveljavili tako imenovani koticiki. Tudi to je področje, ki lahko najde pot v slovensko osemletno osnovno šolo tudi tam, kjer je še ni. Stalni ali občasni koticiki v razredu so navadno učencem zelo blizu, ker se v njih najde vse mogoče (od iger, knjig, raznih nalog, računalniških programov, igrač ...). Pouk v koticikih je blizu tudi sedemletnikom, je lahko bolj pester, učenec si dejavnost izbira, poteka po določenih in z otroki dogovorjenih pravilih, je vsestransko uporaben. Priporočamo, da koticike in dejavnosti v njih (delo po postajah, raznovrstne dejavnosti istočasno ...) učitelji vnašajo v svoj pouk že zdaj.

Posebno področje priprave na devetletno osnovno šolo zajema poznavanje šestletnikov. S tem področjem se učiteljice seznanijo že na modulu, pa vendar priporočamo, da se še posebej seznanijo z načini razmišljanja, zaznavanja in doživljanja šestletnika, z njegovo koncentracijo, s pomenom igre zanj, s tem, kakšno vlogo imajo v njegovem življenju sovrstniki in

kakšno odrasle osebe. Priporočamo, da v povezavi z vzgojiteljicami pripravijo delavnice na to temo.

Še posebno pozornost pa je potrebno že pred preoblikovanjem v devetletno osnovno šolo nameniti sprotnemu seznanjanju vseh strokovnih delavcev na šoli z okrožnicami Ministerstva za šolstvo, znanost in šport, z navodili in priporočili Z RS za šolstvo ali z usmeritvami Državnega izpitnega centra ter z drugimi informacijami, ki se kakorkoli navezujejo na izvajanje programa devetletne osnovne šole. Pri tem mislimo na organizacijske in materialne možnosti za izvajanje programa devetletne osnovne šole, na vse metodično didaktične posebnosti, ki jih v svojem programu prinaša devetletna osnovna šola ter na zakone, pravilnike in odredbe, ki urejajo delovanje devetletne osnovne šole. Gradiv je kar veliko in so dostopni na različnih internetnih naslovih ter v različnih zloženkah in publikacijah.

Tako tudi naš (vaš) prag za vstop v devetletno osnovno šolo ne bo tako visok.

VIRI IN LITERATURA

Skupaj v 1. razred, ZRSS, OE Kranj, Kranj 1999 (interno gradivo).

Opomnik 1, Opomnik 2 in Opomnik 3, ZRSS, Ljubljana 1998, 1999, 2000 (gradivo).

Kuščer, K., Integrirani pouk, ZRSS, Ljubljana 2000.

Zapisniki srečanj šolskih strokovnih aktivov v letih 1999–2001.

M E D » R E S N I M D E L O M « I N I G R O

Delo v devetletni osnovni šoli se močno razlikuje od dela v osemletki. Učenci prvega razreda so leto dni mlajši, zato je treba upoštevati njihovo razvojno stopnjo, njihove psihofizične zakonitosti in integracijo predmetov – integrirani pouk. Integracija vsebin poteka lahko na več načinov, to je odvisno od ciljev, vsebin, sposobnosti in predznanja otrok. Neopazni morajo biti prehodi med »resnim delom« in igro. Igra kot primarna oblika učenja pri uresničevanju ciljev mora potekati ob neposredni aktivnosti učencev z ustreznim didaktičnim materialom ob notranji motivaciji in reševanju problemov. V igri je učenec spontan. Tako se krepi njegova izvirnost in ustvarjalnost. Izkušnje, spoznanja in aktivnosti omogočajo učenčev izražanje, doživljanje – čustveni in socialni razvoj.

Tako je nujno opisno ocenjevanje od prvega do tretjega razreda, saj opisne ocene učencev ne razvrščajo, ne primerjajo, temveč upoštevajo njihove individualne sposobnosti in jih spodbujajo k samovrednotenju. Pri sprotnih ali končnih zapisih tako upoštevamo njihov individualni razvoj na kognitivnem, psihomotoričnem in afektivnem področju, kar je velika prednost.

Ena izmed prednosti devetletne osnovne šole je tudi ta, da je posebna pozornost namenjena tistim učencem, ki odstopajo od povprečja. Gre za učence, ki so vključeni v redno osnovno šolo, kjer se izobražujejo po individualnih ali individualiziranih programih – na naši šoli je primer gluhonemega otroka. Za to delo pa je potrebno tako timsko delo in sodelovanje s strokovnjaki.